

4 Evaluatie bescherming en beheer van ganzenpopulaties

Tim Adriaens, Frank Huysentruyt, Paul Van Daele, Koen Devos, Jim Casaer (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)

In dit hoofdstuk wordt het huidige beleid met betrekking tot ganzen in Vlaanderen geëvalueerd. De ganzenproblematiek bestaat uit drie deelaspecten:

1. de beschermingsnoden van overwinterende ganzen die in internationaal belangrijke aantallen overwinteren in Vlaanderen;
2. de mate waarin ganzen landbouwschade veroorzaken en hoe een georganiseerde aanpak hierop kan ingrijpen;
3. de aanwezigheid van (invasieve) exotische en gedomesticeerde ganzensoorten in Vlaanderen, waarbij de economische schadeproblematiek aangevuld wordt met een ecologische schadecomponent.

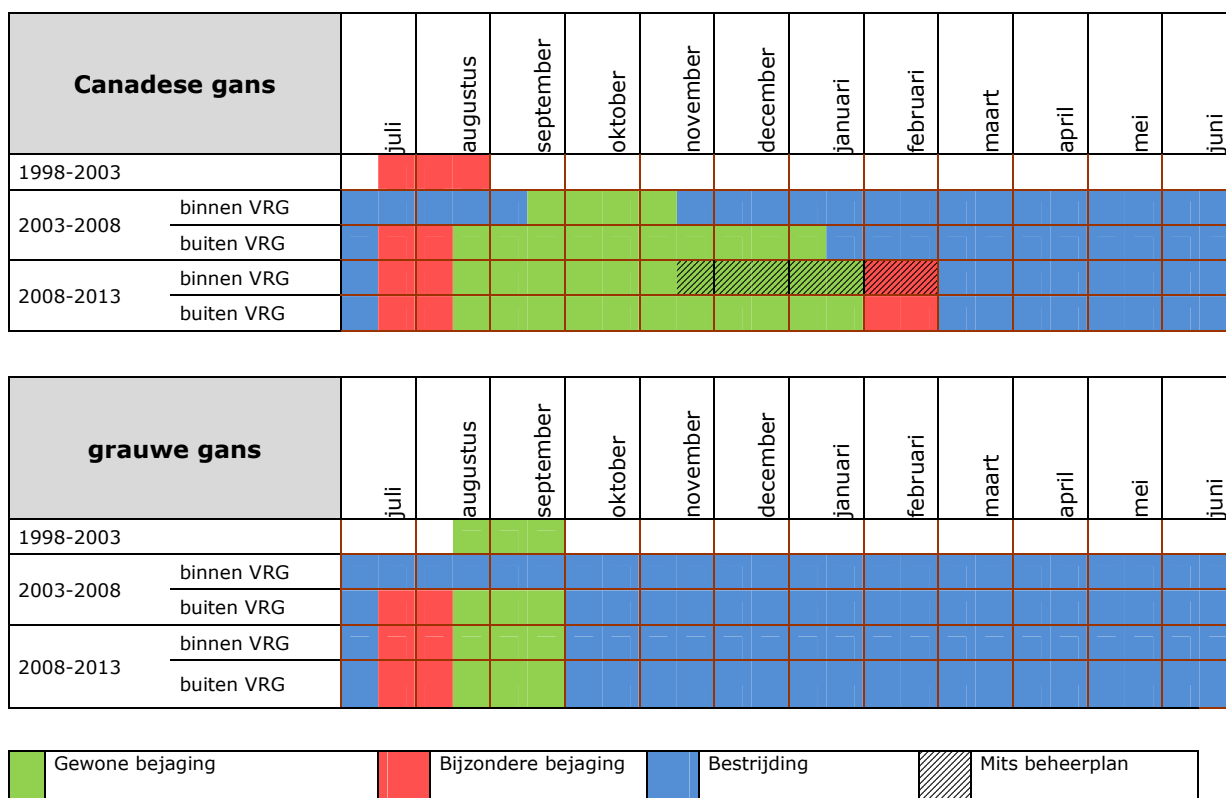
Na een bespreking van de huidige toestand en trend van de ganzenpopulaties, het huidig gevoerde beleid en het actuele beheer voor de verschillende (groepen) ganzen, wordt dieper ingegaan op een aantal onduidelijkheden en knelpunten die zich onder het huidige beleid voordoen. Ten slotte wordt een afwegingskader opgesteld met objectieve criteria als kapstok voor alternatieve beleidsscenario's en worden een aantal concrete verbeterpunten geformuleerd. ganzensoorten die in Vlaanderen zeer zeldzaam zijn (roodhalsgans, dwerggans, sneeuwvangans, rotgans...) worden in deze bijdrage niet behandeld.

4.1 Toestand en trend ganzenpopulaties

Grauwe gans wordt historisch gezien in Vlaanderen tot de inheemse broedvogels gerekend. Een herintroductieprogramma in de jaren '50 leidde tot een kleine lokale populatie van enkele tientallen broedparen in de Zwinstreek. In de jaren '80 breidde deze kern uit naar de oostkustpolders en het Oost-Vlaams Krekengebied. Vanaf de jaren '90 kwam een snelle toename van het broedbestand op gang, van 350 paren in 1995 tot 1.000 broedparen in 2000 en 1.200-1.300 broedparen in 2002 (Vermeersch *et al.* 2004). In de winter herbergt Vlaanderen 14.000-16.000 vogels, of ongeveer 2-3% van de Noordwest-Europese populatie van ongeveer 610.000 vogels (Devos *et al.* 2005a,b; Kuijken *et al.* 2005; Devos & Kuijken 2010; Birdlife International 2012).

Deze Europese populatie is de voorbije decennia eveneens sterk toegenomen (Burfield & Van Bommel 2004). Belangrijke overwinteringsgebieden zijn de poldercomplexen, het Zwin en de polders en schorren van de Beneden-Schelde. Verder zijn ook het Oost-Vlaamse Krekengebied en de Maasvallei in Limburg, die deel uitmaken van grensoverschrijdende gebieden met overschrijding van de 1% norm, belangrijk. Internationaal geniet de soort geen speciale bescherming, maar er dient wel een goede staat van instandhouding gegarandeerd te worden (Paelinckx *et al.* 2009). Voor grauwe gans is de hoogst gerapporteerde afschotwaarde 1,95 ganzen/100 ha. Globaal gezien was er tussen 1998 en 2007 een stijging in het afschot, maar na de piek in 2005 lijkt het afschot terug te dalen. Jaarrond bestrijding van grauwe gans in het kader van natuurbeheer werd mogelijk vanaf 2003 (tabel 3), wat resulteerde in meer wildbeheereenheden die afschot rapporteerden, maar niet in een hoger totaal afschot. De trend in het afschot loopt gelijk met de sterke toename van het aantal broedparen in Vlaanderen tot 2003 (Scheppers & Casaer 2008). Ook de Europese populaties kenden in de periode 1990-2000 een sterke toename (Burfield & Van Bommel 2004). Sinds 2005 nam het afschot, evenals de Vlaamse winterpopulatie, terug af (figuur 3).

Tabel 3 Evolutie van de openingsperiodes binnen en buiten Vogelrichtlijngebied (VRG) voor gewone bejaging, bijzondere bejaging en bestrijding van Canadese gans en grauwe gans sinds 1998.

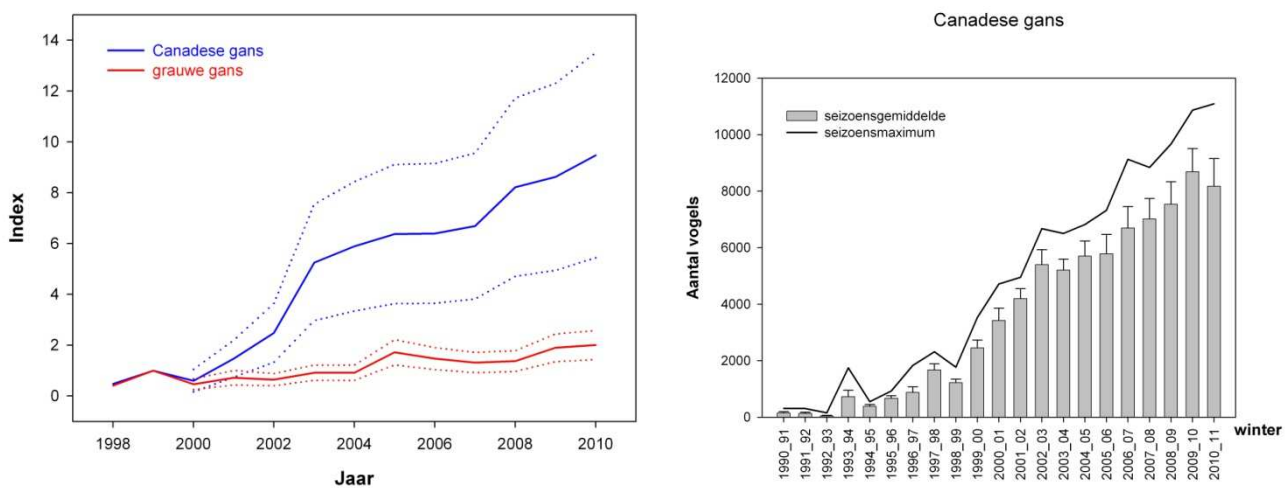

Canadese gans komt verspreid voor over heel Vlaanderen, maar is in het oostelijke deel minder aanwezig. Dat weerspiegelt zich ook in de afschotkaart. De hoogste aantallen situeren zich in de Schelde- en Leievallei. De evolutie van het aantal broedparen Canadese gans is sinds 1973 vrij goed gekend. Vanaf 1980 neemt de soort toe. Sinds 1995 is de broedpopulatie vertienvoudigd. Van 1994 tot en met 1999, toen het aantal broedparen nog laag was, konden Canadese ganzen vrij nauwkeurig geteld worden. Van 2000 tot en met 2002 werd de soort opnieuw geteld in het kader van de broedvogelatlas. Op dat moment bedroeg de populatie naar schatting 1.400-1.800 broedparen (Vermeersch *et al.* 2004). Sinds de tweede atlasperiode komen onvoldoende gegevens binnen om een Vlaamse trend van de broedpopulatie van Canadese gans te bepalen. Op basis van de watervogeltellingen (winterhalfjaar) is wel af te leiden dat de najaarspopulatie (minstens 10.000 tot 12.000 exemplaren) zich enigszins lijkt te stabiliseren en dat mogelijk een eind is gekomen aan de exponentiële groei. Het afschot van Canadese gans verschilt sterk tussen wildbeheereenheden, maar kan oplopen tot 2,35 ganzen per 100 hectare (Scheppers & Casaer 2008). De index van het afschot laat een duidelijke toename zien sinds 2000 (figuur 3). In 2007 lag het afschot 7 keer hoger dan in 1999. Dit loopt gelijk met de sterke groei van de Vlaamse broedpopulatie in die periode. Terwijl in het openingsbesluit van 1998 enkel bijzondere bejaging van 10 juli tot 31 augustus mogelijk was, werd in 2003 de gewone jacht op de Canadese gans voor vijf maanden geopend (tabel 3). Daarnaast werd het mogelijk om Canadese gans te bestrijden in het kader van natuurbeheer. Mede hierdoor verdubbelde het aantal wildbeheereenheden dat afschot van Canadese gans verwezenlijkte. Deze veranderingen in de bejagings- en bestrijdingsmogelijkheden kunnen deels, naast een toename van de populatie, mee aan de basis liggen van het sterk verhoogde afschot sinds 2003 (Scheppers & Casaer 2008).

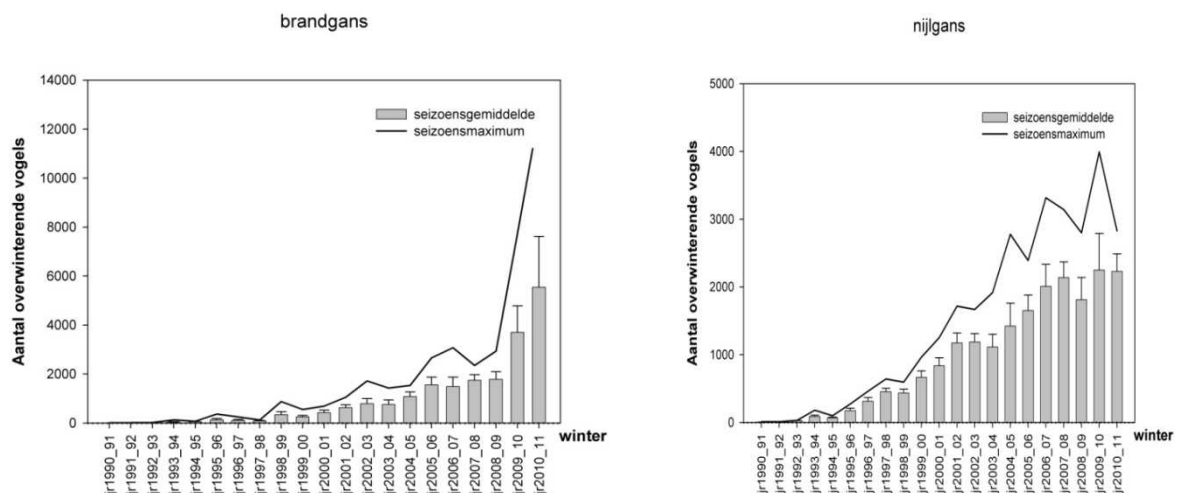
De brandgans was ooit exclusief een Arctische broedvogel, waarvan vooral vogels uit de Russisch-Baltische subpopulatie in Vlaanderen kwamen overwinteren. Sinds begin de jaren '90 broedt de soort ook in Vlaanderen. Het aantal broedparen nam snel toe van 120-150 in 2000-2002 tot 180-250 koppels in de periode 2003-2005 (Vermeersch *et al.* 2004). Recentere gegevens over de broedpopulatie in Vlaanderen zijn niet beschikbaar. De simultaantellingen (2010-2011) in het kader

van het project Invexo (zie verder) tonen echter nog steeds een toename van overzomerende brandganzen in West- en Oost-Vlaanderen (Adriaens *et al.* 2011b). De watervogeltellingen tonen aan dat ook de winteraantallen sterk opgelopen zijn (figuur 4). Deze evolutie is analoog aan de tendens in Nederland, waar de populatie in de periode 1999-2008 een jaarlijkse groei van 29% kende tot 8.300 koppels (Voslamber *et al.* 2010). Sinds de jaren 1980 hebben zich op verschillende plaatsen langs de traditionele trekroute broedkolonies gevestigd, zo ook in het Zeeuwse Deltagebied (Noordzee-populatie) (Jonker *et al.* 2011). Over het algemeen wordt aangenomen dat de huidige Vlaamse broedpopulatie ontstond uit ontsnapte of losgelaten vogels, wat op verschillende plaatsen in Vlaanderen gedocumenteerd is (Devos & Kuijken 2008). Er is echter bewijs dat daarnaast ook wilde brandganzen in Vlaanderen broeden en er zijn sterke vermoedens van uitwisseling tussen de Vlaamse en Zeeuwse populatie (Devos 2011).

De populatie nijlgans werd in 2000-2002 geschat op 800-1.100 broedparen (Vermeersch *et al.* 2004). Voor betrouwbare gegevens over de huidige broedpopulatie is het wachten op de resultaten van de algemene broedvogelmonitoring. De winteraantallen tonen echter sindsdien een sterk stijgende trend (figuur 4).

Figuur 3 Links: Index van het gerapporteerd aantal geschoten Canadese (blauw) en grauwe ganzen (rood) in Vlaanderen in de periode 1998-2010, met 1999 als referentiejaar (1999 = 1) en het 95%-betrouwbaarheidsinterval in stippellijn (Bron: afschotstatistieken wildbeheereenheden). Rechts: Gemiddelde (balken) met standaardfout en maximaal aantal Canadese ganzen (volle lijn) in Vlaanderen per winterhalfjaar (oktober-maart 1990-2011) (Bron: watervogeldatabank Vlaanderen, INBO).

Figuur 4 Gemiddelde (balken) met standaardfout en maximaal aantal (volle lijn) brandganzen (links) en nijlganzen (rechts) in Vlaanderen per winterhalfjaar (oktober-maart 1990-2011) (Bron: watervogeldatabank Vlaanderen, INBO).

De kleine rietgans broedt op Groenland, IJsland en Spitsbergen. Vlaanderen vormt het meest zuidelijke overwinteringsgebied van de populatie op Spitsbergen, die momenteel ongeveer 63.000 vogels telt. Het aandeel van deze populatie dat in de Oostkustpolders overwintert, nam toe van minder dan 40% in 1990 naar ongeveer 90% in 2000, maar is ondertussen opnieuw afgenomen tot ongeveer 50%. De Oostkustpolders zijn met voorsprong de belangrijkste ganzenregio en zijn goed voor gemiddeld 71% van het totaal aantal doorgebrachte gansdagen in Vlaanderen (Kuijken *et al.* 2005).

Voor de kolgans herbergt Vlaanderen 3,5-5% van de totale Noordwest-Europese populatie die momenteel ongeveer 1.200.000 vogels telt. In strenge winters kan dit percentage uitzonderlijk oplopen tot 12% (Devos & Kuijken 2008; 2010). De traditionele overwinteringsgebieden zijn de poldercomplexen, het Zwin, de IJzervallei, de Maasvallei en de Antwerpse Kempen.

Toendrarietgansen overwinteren sinds 2000 regelmatig in Vlaanderen, in groepen tot 4.500 vogels. De totale populatie toendrarietgans wordt geschat op 522.000 vogels en is stabiel (Birdlife International 2012). Vooral het Krekengebied en de Maasvallei zijn in grensoverschrijdend kader met Nederland belangrijk voor deze soort. In tegenstelling tot kleine rietgans, kolgans en grauwe gans, waar > 75% van de vogels zich in Vogelrichtlijngebieden ophoudt, houden rietgansen zich voornamelijk buiten deze gebieden op (< 25% van de populatie komt binnen Vogelrichtlijngebied voor) (Paelinckx *et al.* 2009).

4.2 Huidig ganzenbeleid

4.2.1 Wettelijk statuut van de verschillende ganzensoorten

Het wettelijk statuut van de verschillende ganzensoorten in Vlaanderen is bepalend voor de mate waarin ze bescherming genieten en bepaalt ook de mogelijkheden om hun populaties te beheren.

De uitheemse Canadese gans en de inheemse grauwe gans vallen als waterwild onder het Jachtdecreet⁵. Enkel voor deze twee ganzensoorten werden in het recentste openingsbesluit bejagingsperiodes voorzien. Hiermee zijn deze twee soorten de enige bejaagbare ganzensoorten. Op deze soorten is zowel reguliere jacht, bijzondere bejaging als bestrijding mogelijk. Hiervoor bestaan wettelijk bepaalde openingstijden en modaliteiten voor het bejagen en bestrijden. Ook kleine rietgans, rietgans en kolgans zijn jachtwildsoorten, maar er is geen openingstijd voor deze soorten zodat voor deze ganzen jacht noch bestrijding toegestaan zijn. Een aanzienlijk gedeelte van de Noordwest-Europese populatie van deze Arctische ganzensoorten komt in Vlaanderen overwinteren (Kuijken 2005; Kuijken *et al.* 2005). Voor deze soorten, evenals voor overwinterende grauwe ganzen, heeft Vlaanderen een internationale verantwoordelijkheid tot bescherming (Vogelrichtlijn⁶) en werden gewestelijke instandhoudingsdoelen opgemaakt (Paelinckx *et al.* 2009). Schade door deze soorten wordt vergoed via het Wildschadebesluit⁷. Ook voor de winterpopulatie grauwe gans zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd. Voor grauwe gans maakt het huidige beleid het wel mogelijk om met het geweer te bestrijden in de wintermaanden. De brandgans is een inheemse ganzensoort en een Bijlage-I-soort van de Vogelrichtlijn. Ze is dan ook beschermd door het Soortenbesluit⁸. De schade door deze ganzensoort wordt bijgevolg eveneens vergoed via het Wildschadebesluit. De overige ganzensoorten zoals nijlgans, Indische gans, magelhaengans en zwaangans komen van oorsprong niet in Vlaanderen voor en zijn dus volgens de definitie uit het Soortenbesluit exoten. Ze hebben in Vlaanderen geen wettelijk beschermd statuut en mogen te

⁵ Jachtdecreet van 24 juli 1991 m.b.t. het verstandig gebruik van wildsoorten en hun leefgebieden.

⁶ Richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand.

⁷ Besluit van de Vlaamse Regering van 3 juli 2009 betreffende de vergoeding van wildschade of van schade door beschermde soorten en tot wijziging van hoofdstuk IV van het besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 1998 tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.

⁸ Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer (BS: 13/08/2009).

allen tijde en door iedereen gedood en gevangen worden. Verder ressorteren onder de noemer "boerengans" een groot aantal hybriden en komen in de zomer ook sporadisch andere soorten voor (bv. sneeuwgans, Ross' gans), die vermoedelijk als ontsnapte siervogels kunnen bestempeld worden. Deze gedomesticeerde vogels hebben hetzelfde statuut als uitheemse soorten. Voor brandgans en grauwe gans treedt vermenging op tussen verwilderde vogels, wilde trekvogels die in Vlaanderen komen overwinteren en lokale populaties die jaarrond aanwezig zijn. Hierdoor is het onderscheid tussen verwilderde en wilde ganzen steeds moeilijker te maken.

Naast deze wettelijke opdeling wordt vaak ook een opdeling gemaakt in zogenaamde "winterganzen" en "zomerganzen". Met winterganzen worden overwinterende Arctische ganzen bedoeld, die hier enkel in de wintermaanden in grote aantallen aanwezig zijn en elders broeden. Hieronder vallen kolgans, kleine rietgans, rietgans, brandgans en grauwe gans. Zomerganzen zijn, anders dan de naam doet vermoeden, die ganzen die hier jaarrond aanwezig zijn (Huysentruyt *et al.* 2010). Hierbij wordt een deel van de populatie grauwe gans en brandgans gerekend, naast Canadese gans en nijlgans (tabel 4).

Tabel 4 Overzicht van de belangrijkste ganzensoorten in Vlaanderen (excl. dwerggans, roodhalsgans, rotgans) met hun juridische en andere statuten (groen = "winterganzen", oranje = "zomerganzen", groen en oranje = mengvorm). Categorieën van de diverse bijlagen van Soortenbesluit en Vogelrichtlijn worden verklaard in voetnoot ^{9,10,11,12}.

	juridisch									
	Soortenbesluit			Jachtdecreet		Vogelrichtlijn			Wildschadebesluit	
	Cat 2	Cat 4	Exoot	Jacht open	Jacht niet open	Bijlage I	Bijlage II		Schade betaalbaar	overheid
					II A	II B	G-IHD	grondeige naar/jacht rechthouder		
Kleine rietgans	•	•			•		•	•		•
kolgans	•	•			•		•	•		•
rietgans	•	•			•		•	•		•
grauwe gans	•	•		•			•	•	•	
Canadese gans	•	•	•	•			•		•	
brandgans	•					•				•
nijlgans			•							
magelhaengans			•							
Indische gans			•							
gedomesticeerde soorten en hybriden			•							

⁹ Soortenbesluit, Bijlage 1, Categorie 1: soorten waarop de basisbeschermingsbepalingen van toepassing zijn.

¹⁰ Soortenbesluit, Bijlage 1, Categorie 4: soorten als vermeld in artikel 3, § 2, 3° en 4°, waarop het besluit alleen van toepassing is als het gaat over aspecten die niet geregeld worden in de jacht- of visserijregelgeving.

¹¹ Vogelrichtlijn, Bijlage I: beschermde soorten waarvoor door de lidstaten Speciale Beschermingszones moeten aangeduid worden.

¹² Vogelrichtlijn, Bijlage II: soorten die, onder voorwaarden, bejaagd mogen worden onder nationale wetgeving (Richtlijn 79/409/EEG, Art 7, 4°). Annex II A soorten mogen op het volledige grondgebied van de EU bejaagd worden, annex II B soorten enkel in de landen vermeld in de richtlijn. Deze jacht moet beantwoorden aan de voorwaarden voor duurzaam gebruik en mag inspanningen voor bescherming van trekvogels niet hypothekeren. Over de randvoorwaarden en interpretatie van dit artikel van de Vogelrichtlijn is een EU gidsdocument verschenen (Europese Commissie 2008).

4.2.2 Landbouwschade door ganzen

Preventie en vergoedbaarheid

Canadese gans, grauwe gans, kolgans, kleine rietgans, rietgans, brandgans en nijlgans kunnen in Vlaanderen in aantallen voorkomen die groot genoeg zijn om landbouwschade te veroorzaken (Van Gils *et al.* 2009). Het tegengaan van landbouwschade door ganzen vergt een georganiseerde aanpak, waarin aspecten van populatiebeheer gecombineerd worden met het nemen van preventieve maatregelen. Het uitvoeren van populatieregulerende maatregelen is echter niet altijd en overall in lijn met de visies of doelstellingen van de beheerders. Om hiermee rekening te houden werd ook de mogelijkheid tot vergoeding van landbouwschade door ganzen afkomstig uit dergelijke gebieden voorzien. Of en door wie schade uitbetaald wordt hangt hierbij af van de wettelijke status van de soort die de schade veroorzaakt en van de situatie waarin dit gebeurt (tabel 4). Schade veroorzaakt door bejaagbare soorten kan in de regel verhaald worden op de grondeigenaar of jachtrechthouder. Het vergoeden van schade door beschermde soorten, door soorten die niet bejaagbaar zijn of die afkomstig zijn uit natuurgebieden waar ze niet door jacht of bestrijding gereguleerd kunnen worden, wordt geregeld door het Wildschadebesluit. Schade door exoten en gedomesticeerde soorten komt niet in aanmerking voor vergoeding.

Vergoede schade

Uit analyse van de dossiers ingediend in het kader van het Wildschadebesluit blijkt dat ganzen een belangrijke bron van landbouwschade zijn (Roggeman 2011). In totaal werden er in 2011 88 dossiers ingediend, 45 minder dan in het eerste werkingsjaar 2010. Daarvan werden er 26 om diverse redenen niet ontvankelijk verklaard, in hoofdzaak omdat de wettelijk vastgelegde termijn van vijf werkdagen na de vaststelling van de schade voor het indienen overschreden was. Ganzen, eenden en zwanen waren verantwoordelijk voor 53% van de ontvankelijke schadedossiers. Ook bij de onontvankelijke dossiers was ongeveer een derde toe te schrijven aan deze groep. In lijn hiermee trad de meeste schade op in percelen ingezaaid met wintergranen of tijdelijk grasland. 48% van de ganzenschade kwam voor op percelen met wintergranen en betrof in hoofdzaak schade door overwinterende ganzen. Daarnaast is Canadese gans ook krachtig genoeg om maïs te verbrijzelen met haar snavel (Van Gils *et al.* 2009). 67% van de dossiers werd ontvangen in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, waarvan het merendeel in West-Vlaanderen, waar de meeste ganzen overwinteren. In de periode van 1 september 2010 tot en met 31 augustus 2011 werden door ANB in totaal €19.709,11 schadevergoedingen uitbetaald, waarvan €10.897,76 in West-Vlaanderen. Naast de dossiers voor kleine rietgans (84 percelen) en kolgans (9 percelen), samen goed voor een oppervlakte van 370 ha, werden voor grauwe gans, Canadese gans en brandgans schadevergoedingsaanvragen ingediend voor nog eens 24 percelen (163 ha). 23 van de 24 percelen lagen in Vogelrichtlijngebied, geen enkel in Habitatrichtlijngebied (Roggeman 2011).

4.2.3 Exotenbestrijding

Naast een problematiek van landbouwschade en overlast, o.a. bevuilen van ligweides in recreatiedomeinen, vervuiling van zwembijvers en begraaftplaatsen, speelt bij exoten, en bij uitbreiding bij alle "zomerganzen", ook een ecologische afweging. Vanuit natuurbehoudsoogpunt zijn deze soorten om diverse redenen ongewenst: hybridisatie, competitie met andere soorten, overdracht van ziektes en parasieten en schade aan kwetsbare vegetaties door vraat en uitwerpselen (o.a. Beck & Anselin 2006; Fox 2009). De aanpak van exotische en verwilderde ganzenpopulaties vereist eveneens een planmatige, doelgerichte methode die preventieve maatregelen combineert met ethisch verantwoorde beheermethodes en een duidelijke communicatie naar het publiek. Momenteel worden populaties van exotische en overzomerende ganzen in Vlaanderen enkel projectmatig beheerd in West- en Oost-Vlaanderen. Zo worden binnen het Interreg-IVA Invexo (Invasieve Exoten in Vlaanderen en Zuid-Nederland, 2010-2012) afvangsten georganiseerd waarbij tot dusver meer dan 5.000 ganzen in de rui afgevangen en geëuthanaseerd werden (tabel 5) (Adriaens *et al.* 2010; 2011b). Het gros daarvan waren Canadese ganzen (88%) en boerenganzen (8%), in veel mindere mate werden ook grauwe gans (2%) en andere exoten of hybriden (< 1%) gevangen. Het lage aantal gevangen grauwe ganzen is een

gevolg van het niet aanwezig zijn van grauwe ganzen tijdens de ruiperiode (Adriaens *et al.* 2012). Het effect van deze maatregel wordt opgevolgd via een simultaantelling in een steekproef van ganzengebieden. Hieruit blijkt een significante afname van Canadese gans in het projectgebied, maar de gegevens laten niet toe een relatie met de verschillende maatregelen (afvangst, afschot, schudden van eieren) te leggen (Adriaens *et al.* 2011b). Buiten het kader van dit project werden beperkt afvangsten georganiseerd en gemeld bij ANB, hoofdzakelijk door steden, gemeentes en provincies en veelal met lokale overlast als concrete aanleiding.

Tabel 5 Aantal gevangen en geëuthanaseerde ruiende ganzen in 2010 en 2011 in het kader van het project Invexo (Bron: RATO, Inagro, KBIN).

	2010	2011	Totaal
Canadese gans	1.977	2.648	4.681
boerengans	176	245	426
grauwe gans	29	66	95
andere soorten of hybriden	8	23	35
totaal	2.190	2.982	5.237

4.2.4 Bescherming

Vlaanderen heeft een belangrijke internationale verantwoordelijkheid ten aanzien van het behoud en de bescherming van overwinterende Arctische ganzenpopulaties. Dit geldt vooral voor kleine rietgans, kolgans, overwinterende grauwe ganzen, en in mindere mate rietgans (zie ook rapport Doeevaluatie §2.1). Zowel kolgans als kleine rietgans hebben een sterke voorkeur voor (historisch) permanente poldergraslanden met microreliëf. Beide soorten foerageren echter ook op akkers. Voor grauwe gans en rietgans bepaalt de hoeveelheid oogstresten (o.a. aardappel en suikerbiet) op akkers eveneens mee de pleisterende aantallen. Een degelijk ganzenbeleid dient dan ook tegelijkertijd gericht te zijn op het verzekeren van een goede staat van instandhouding (Vogelrichtlijn) voor deze soorten én het vermijden van conflicten ten gevolge van landbouwschade. In wat volgt wordt nagegaan wat een goede staat van instandhouding voor de verschillende soorten winterganzen impliceert, of deze onder het huidig gevoerde beleid gehaald wordt en wat de mogelijke implicaties voor de landbouwsector zijn.

Het Vlaams beleid rond winterganzen gaat uit van het principe de pleisterende vogels over een zo groot mogelijk gebied te verspreiden, eerder dan ze te concentreren in een beperkter aantal goed beheerde en beschermde gebieden (cf. het opvangbeleid in Nederland en Groot-Brittannië). Deze aanpak speelt meer in op de natuurlijke dispersiedynamiek en het gedrag van groepen ganzen, en spreidt de graasdruk en bijgevolg het risico op landbouwschade zoveel als mogelijk (Meire & Kuijken 1991). Een dergelijk beleid is echter enkel mogelijk mits behoud van een voldoende groot areaal half-natuurlijke graslanden als optimaal foerageergebied voor Arctische ganzen. Kolgans en kleine rietgans foerageren bijna uitsluitend op permanent grasland met een duidelijke voorkeur voor de meer reliëfrijke percelen. Het vermijden van verstoring in deze gebieden is daarbij van groot belang, aangezien hierdoor ganzen minder schuw worden en hun foerageerafstand tot wegen en gebouwen verkleint, waardoor de effectieve draagkracht van graslandgebieden vergroot (Kuijken *et al.* 2001). Verstoring op historisch permanente graslanden doet de vogels bovendien ook uitwijken naar meer schadegevoelige gebieden. In de Oostkustpolders deed zich bij kolgans tussen 1967 en 2001 een verschuiving van 7% naar andere biotopen voor, in hoofdzaak pas ingezaaide akkers met wintergraan, grasakkers of akkers met maïsstoppels en oogstresten. In dezelfde periode trad ook voor kleine rietgans een verschuiving van 10% naar andere biotopen op, voornamelijk pas ingezaaide akkers met wintergraan of grasakkers (Kuijken *et al.* 2001). Terwijl het aantal ganzen toenam, nam het graslandareaal in die periode af. Zo blijkt uit cijfers dat sinds 1981 gemiddeld 20-25%, tot plaatselijk meer dan 50% van de oppervlakte aan historisch permanent grasland van het Vogelrichtlijngebied "Poldercomplex" verdwenen is (Ameeuw & Courtens 2008). In de Oostkustpolders zijn 42% van de graslanden met natuurwaarde niet beschermd. In gans Vlaanderen heeft meer dan de helft van de oppervlakte historisch permanent

grasland geen juridische bescherming tegen vegetatiewijziging (Natuurindicatoren 2005). Het herstel en een betere bescherming van het areaal reliëfrijke poldergraslanden, en van historisch permanente graslanden (sensu Vegetatiebesluit¹³) in het bijzonder, is een randvoorwaarde om een duurzame overwinteringsfunctie van de Vlaamse ganzengebieden te garanderen. Hiermee zou Vlaanderen trouwens ook voor een aantal andere internationaal belangrijke soorten (bv. smient) en habitats (o.a. zilte poldergraslanden) de staat van instandhouding kunnen verbeteren.

In het kader van een studie naar de optimalisatie van agromilieumaatregelen, stelden INBO en ILVO een beheerovereenkomst voor ganzen voor (D'Haene *et al.* 2010). Hierin wordt gesuggereerd om ganzen op te vangen op grasland, winterstoppelgewas of akkerland met gewasresten en zo mogelijkheden te creëren om meer ruimte voor de opvang van ganzen te combineren met schadereductie. In deze overeenkomst zou de landbouwer tussen 1 oktober en 31 maart op de betrokken percelen continu grasland moeten voorzien over de hele oppervlakte (niet scheuren en/of herinzaaien). Wanneer landbouwers de grondbewerking na de oogst van aardappelen en bieten uitstellen, kunnen ganzen op deze percelen foerageren zonder dat ze elders schade aanrichten. Op die manier zouden akkerbouwteelten zoals wintertarwe, waar de potentiële financiële schade veel groter is, gevrijwaard kunnen worden van ganzenvraat. Deze maatregel heeft ook potentieel voor draagvlakverhoging bij landbouwers en kan de werklast van vergoedingverlenende instanties verlichten.

4.2.5 Jacht

Voor de soorten die behoren tot het jachtwild gelden algemeen de principes voor duurzaam wildbeheer. Het wild moet in de behoeften kunnen voorzien van toekomstige generaties, soorten en hun leefgebieden worden niet in hun voortbestaan bedreigd, de bejaging mag de biodiversiteit en ecosystemen niet verstoren en moet de rechten van andere ruimtegebruikers (landbouw, recreatie) respecteren. Concreet betekent dit onder andere dat de jaarlijkse oogst het voortbestaan van de betreffende populatie niet in gevaar brengt en dat eventuele wildschade op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau gehouden wordt (cf. Casaer & Baert 2007). Deze problematiek stelt zich bij grauwe gans, waar de jaarrond aanwezige broedpopulatie in Vlaanderen in de winter aangevuld wordt met trekvogels en er voor de totale winterpopulatie en trekvogels gewestelijke doelen gelden.

4.3 Evaluatie van het huidig ganzenbeheer

De huidige wettelijke opdeling, zijnde een opdeling tussen inheems en niet-inheems en jachtwild en niet-jachtwild, leidt tot een verwarrende situatie en heeft een aantal onlogische gevolgen. Zo is Canadese gans, ondanks het feit dat het een exoot is, geklasseerd als jachtwildsoort, maar vallen al de andere exoten onder het Soortenbesluit (tabel 4). Daardoor is voor schade door Canadese ganzen de jachtrechthouder verantwoordelijk, terwijl schade door andere exoten door niemand betaald wordt. Voor Canadese gans bestaan er openingstijden en wetgeving rond bestrijding, de overige exoten kunnen jaarrond bestreden of gevangen worden, hoewel op het terrein nog steeds vragen leven over wie, wanneer en met welke methode men deze verdelging mag uitvoeren.

Grauwe ganzen die in de zomer aanwezig zijn in Vlaanderen tracht men te reguleren in functie van een duurzaam beheer, dat zowel het voortbestaan van de lokale populatie garandeert als de landbouwschade binnen aanvaardbare normen tracht te houden. De jachtrechthouder is verantwoordelijk voor mogelijke schade door grauwe ganzen. Voor de overwintelaars geldt echter een gewestelijk streefdoel van minimum 12.000 vogels in het kader van internationale verplichtingen. Bij schade aan gewassen en wanneer er geen andere bevredigende oplossing bestaat, kan de grondgebruiker of -eigenaar grauwe gans (laten) bestrijden. Deze bestrijding is onder bovenvermelde voorwaarden het hele jaar toegestaan in de vogelrijke gebieden. Er zijn geen cijfers bekend over het aandeel bestreden grauwe ganzen in de wintermaanden. De bestrijding met

¹³ Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, 23 juli 1998 (bijlage 4).

het geweer rond/in rustgebieden van andere soorten, zoals de verstoringsgevoelige kleine rietgans, is echter in conflict met een randvoorwaarde voor het behalen van de gestelde instandhoudingsdoelen (garanderen van rust). Op graslanden is de in het Wildschadebesluit opgenomen verplichting tot verjaging onlogisch aangezien de spreidingsaanpak voor overwinterende Arctische ganzen hierdoor gecompromitteerd wordt. De bestrijding van grauwe gans met het geweer in gebieden waar verstoring op andere soorten mogelijk is, is dan tegenstrijdig met de beschermingsmaatregelen voor deze andere soorten. Ook in bufferzones rond natuurreservaten met kwetsbare en verstoringsgevoelige diersoorten kan jacht of bestrijding in functie van schade verstoring veroorzaken. In zulke gevallen kan gedacht worden aan zones met opvangvergoedingen¹⁴. De jachtrechthouder is juridisch gezien bovendien ook verantwoordelijk voor de schade door overwinterende grauwe ganzen, ondanks het feit dat het niet tot zijn mogelijkheden behoort de populatiegrootte van deze wintergasten te reguleren.

Uit het Invexo project, dat een voortraject vormt voor een integrale beheervisie voor zomerganzen op Vlaams niveau, komen een aantal knelpunten naar voor m.b.t. het huidig gevoerde beheer en beleid rond overzomerende en exotische ganzen in Vlaanderen:

- Er is nood aan een coherente Vlaamse visie op populatiebeheer van de verschillende ganzensoorten, evenals aan een plan om kennishiaten te dichten;
- Het afvangen gebeurt versnipperd, ongecoördineerd en niet gebiedsdekkend. Meer afstemming en een centrale coördinatie zijn hier dringend gewenst. De financiering van deze acties gebeurt grotendeels op projectbasis, terwijl enkel een gestructureerde aanpak een coherent ganzenbeheer op lange termijn kan verzekeren;
- Voor sterk ontwikkelde populaties van langlevende soorten als Canadese en grauwe gans, heeft het verminderen van het aantal eieren een gering effect op de aantalsontwikkeling (Rockwell *et al.* 1997; Schekkerman *et al.* 2000; Klok *et al.* 2010). Het succes van deze maatregel hangt in grote mate af van de inspanning. Uit modelmatige benaderingen blijkt dat schudden of prikken over meerdere jaren moet volgehouden worden en dat hierbij tot 88% van de nesten gevonden en geschud moet worden (Klok *et al.* 2010). Het schudden van eieren gebeurt momenteel te weinig gecoördineerd om met deze maatregel op populatieniveau enig resultaat te kunnen bereiken.;
- De rapportage over het schudden van eieren is te beperkt om een evaluatie van deze maatregel mogelijk te maken, evenmin is er informatie over het afschot van exotische ganzensoorten andere dan Canadese gans;
- Er is een probleem met het natraject van bestreden ganzen, aangezien een gans die niet werd geschoten juridisch niet voor consumptie gebruikt mag worden. Canadese gans is als jachtwildsoort ook enkel verhandelbaar tijdens het jachtseizoen;
- Om een evaluatie van het ganzenbeheer mogelijk te maken moet een goede centrale opvolging van de maatregelen gebeuren, ondersteund met kwaliteitsvolle monitoringgegevens over populatiegroottes van ganzen en de mate waarin ze schade veroorzaken in Vlaanderen. Een centrale aansturing is daarbij gewenst;
- De afschotgegevens van reguliere jacht en bestrijding worden niet van elkaar onderscheiden zodat het niet mogelijk is om beide vormen van populatie- of schadebeheer afzonderlijk te evalueren;
- Voor enkele exoten (o.a. nijlgans) is meer kennis vereist rond efficiënte beheermaatregelen;

¹⁴ Bepaalde landbouwpercelen worden zodanig ingericht (rust en voedselaanbod) dat ze zoveel mogelijk ganzen aantrekken. Om de schade buiten de foerageergebieden ook daadwerkelijk te verminderen, wordt optimaal gebruik gemaakt van het lerend vermogen van de dieren, door ze consequent van deze gebieden te verjagen.

- Hoewel onduidelijk is in hoeverre dit gegeven bijdraagt aan de huidige populatieopbouw, dient de instroom van sierganzen structureel ingeperkt te worden via beperkende maatregelen en betere controle. Leewieken en sterilisatie dienen aangemoedigd.

Verder vormt het ontbreken van studies naar de impact van exoten een knelpunt dat ook in de internationale wetenschappelijke literatuur rond risicoanalyses aanleiding geeft tot debat (Kumschick & Nentwig 2010; 2011; Strubbe *et al.* 2011). Voor soorten waarbij nulstand als beleidsoptie overwogen wordt, is een degelijke wetenschappelijke onderbouwing van deze keuze nochtans essentieel voor publieke acceptatie van de doelstelling en bijhorende maatregelen.

Het opstellen van dynamische populatiemodellen biedt de mogelijkheid om verschillende regulerende maatregelen in scenario's om te zetten, met een inschatting van de te verwachten effecten over een periode van enkele decennia (Kuijken *et al.* 2007). Een dergelijke modelmatige benadering kan een objectieve onderbouwing vormen voor een integraal beheerplan voor ganzenpopulaties in Vlaanderen. De uitwerking van deze modellen vereist extra gegevens over onder meer broedsucces en overleving van de verschillende soorten.

4.4 Aanbeveling

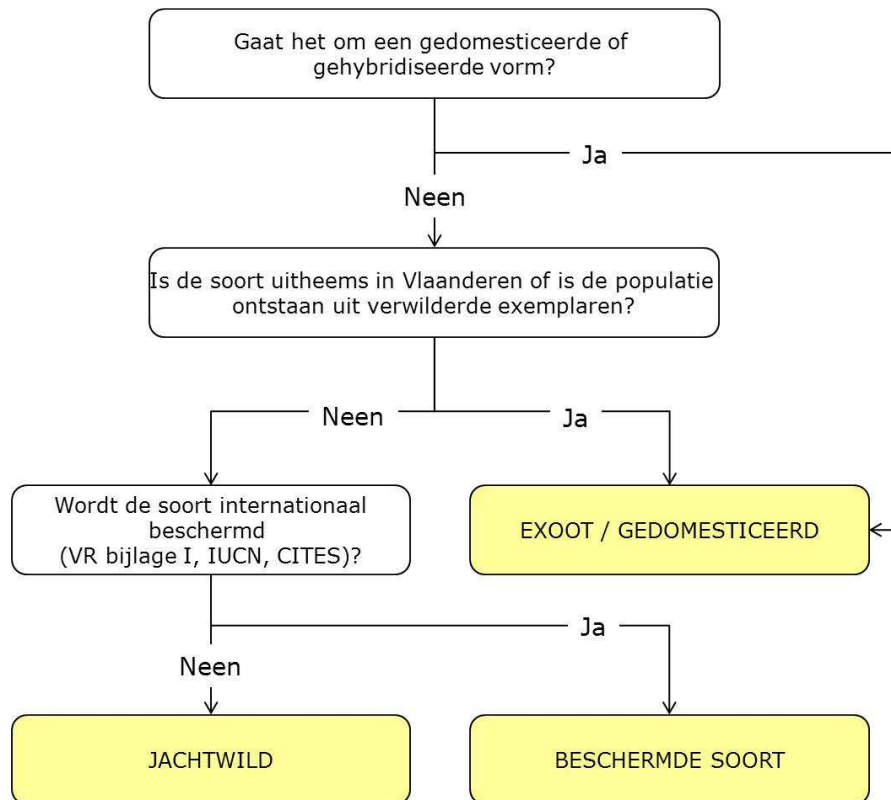
4.4.1 Duidelijk statuut ganzensoorten

Actueel zorgt de wettelijke opdeling vaak voor onduidelijkheid rond schadedossiers en voor draagvlakproblemen t.a.v. het ganzenbeheer. Een opdeling gebaseerd op een aantal ondubbelzinnige criteria zou deze onduidelijkheden weg kunnen werken. In eerste instantie zou bij de bepaling van het wettelijk statuut rekening gehouden kunnen worden met de herkomst van soorten, waardoor exoten meteen in een aparte categorie kunnen opgenomen worden (figuur 5). Een tweede mogelijk criterium is de internationale beschermingsstatus, met name soorten die opgenomen zijn in de bijlage I van de Vogelrichtlijn, volgens IUCN¹⁵ bedreigde soorten en CITES¹⁶ soorten. Soorten die internationale bescherming genieten worden best als beschermde soort in het Soortenbesluit opgenomen. Overige soorten kunnen onder het jachtwild onderverdeeld worden. Hierbij kunnen dan, afhankelijk van de situatie, de lokale (Vlaamse) beheernoden via de jachtopeningsbesluiten worden geregeld.

Hieronder wordt een scenario-oefening gemaakt die de beleidsimplicaties van deze keuzes voor de belangrijkste in Vlaanderen voorkomende ganzensoorten nagaat. Daarbij wordt telkens de afweging gemaakt welke de gevolgen zouden zijn voor het beheer van de soort en voor de schade die ze eventueel veroorzaakt.

¹⁵ International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Rode Lijst van bedreigde soorten).

¹⁶ Conventie inzake de internationale handel in bedreigde soorten wilde dieren en planten, in werking sinds 1 juli 1975.

Figuur 5 Mogelijk beslissingsschema voor het bepalen van het wettelijk statuut van ganzensoorten.

Kolgans, kleine rietgans, rietgans

Kleine rietgans en kolgans zijn overwinteraars in internationaal belangrijke aantallen (= geregeld > 1% van de biogeografische populatie). Voor kleine rietgans is dit geregeld meer dan 50%. Voor deze soort, die op bijlage II van de CMS¹⁷ staat, ligt ook een ontwerp van internationaal beheerplan voor in het kader van de AEWA¹⁸ (Madsen & Williams 2011). Bij rietgans wordt de 1% norm eerder occasioneel gehaald, de laatste jaren echter regelmatig (Paelinckx et al. 2009; Devos & Kuijken 2008; 2010). Op basis van de hier gehanteerde beslisboom zouden deze soorten in het jachtwild terechtkomen, wat momenteel het geval is. In de praktijk zijn de Arctische trekvogels echter reeds decennia lang beschermd in Vlaanderen. Jacht op trekvogels is enerzijds niet in lijn met de principes van duurzaam wildbeheer, anderzijds is de mogelijkheid om deze soorten te bejagen in conflict met het huidige spreidingsbeleid voor overwinterende ganzen in functie van het minimaliseren van landbouwschade. Deze soorten zouden dus beter naar het Soortenbesluit kunnen verhuizen. Het verwijderen van deze soorten uit het huidige jachtdecreet zou ook een wijziging van de bijlage van het Soortenbesluit inhouden, meer bepaald het schrappen van categorie 4 (jachtwildsoorten) van de bijlage.

Grauwe gans

Uitgaande van bovenvermeld beslissingsschema zou de grauwe gans ingedeeld worden bij het jachtwild. Dit is momenteel ook al het geval zodat geen wijzigingen zouden voortvloeien uit de nieuwe benadering. Grauwe ganzen kunnen onder dit statuut verder worden beheerd ten behoeve van het natuurbeheer of van landbouwschade. Hierbij mogen eieren worden geschud, geraapt of

¹⁷ Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (1979). Bijlage II van het verdrag bevat een lijst van diersoorten waarvoor internationale samenwerking op regionaal of wereldwijd niveau nodig is.

¹⁸ Afrikaans-Euraziatische overeenkomst over trekkende watervogels (16/06/1995), regelt de bescherming van 255 trekkende vogelsoorten die geheel of gedeeltelijk afhankelijk zijn van moerasgebieden en valt onder de Conventie van Bonn (CMS 1979) voor de bescherming van trekkende diersoorten.

vernield in het kader van natuurbeheer. Ook mogen grauwe ganzen gedood worden met vuurwapens of kunnen ze van 1 juni tot en met 14 juli met netten afgevangen worden. De verantwoordelijkheid voor schade door grauwe gans ligt bij de jachtrechthouder, met uitzondering van die situaties waarin aangetoond kan worden dat de dieren afkomstig zijn uit een gebied waar beheer verboden was omwille van natuurbehoudsredenen. Onder dit statuut zijn voor de standpopulatie grauwe ganzen dus voldoende beheermogelijkheden voorhanden. Uit verschillende studies blijkt dat eieren schudden bij ganzen enkel lokaal een effect heeft en pas bij uiterst intensieve toepassing eventueel tot een populatievermindering leidt. Daarnaast blijken tijdens de ruiperiode onvoldoende grauwe ganzen in Vlaanderen aanwezig te zijn om grote aantallen ganzen te kunnen afvangen. Dit zorgt ervoor dat enkel afschot voor grauwe ganzen als een efficiënte beheermethode rest. Aangezien het behoud van een lokale populatie ook deel uitmaakt van de beheerdoelstellingen voor de soort lijkt het dan ook best de grauwe gans onder het jachtwild te houden. De openingsperiode voor deze soort is aanzienlijk korter dan voor Canadese gans. Dit resulteert in een afschot dat slechts een derde van het aantal geschoten Canadese ganzen bedraagt. Voor trekkende en overwinterende grauwe ganzen zijn gewestelijke instandhoudingsdoelen opgesteld. Aangezien ook de broedende populatie bij ons overwintert, dienen deze doelen bij het beheer van residentiële populaties in functie van landbouwschade als randvoorwaarde in acht genomen te worden. Een goede monitoring en opvolging van populatieregulerende maatregelen zijn hiervoor noodzakelijk. Voor de overwinterende grauwe ganzen blijft er wel nog een contradictie bestaan tussen de juridische verantwoordelijkheid van de jachtrechthouder voor schade door deze ganzen enerzijds en de onmogelijkheid voor dezelfde jachtrechthouder om de aantallen te reguleren anderzijds, alsook voor het behalen van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen.

Brandgans

Als bijlage I soort van de Vogelrichtlijn zou de brandgans op basis van de hier gehanteerde beslissingscriteria bij de beschermde soorten moeten ondergebracht worden. Dit is momenteel al het geval (categorie 2 Soortenbesluit). Momenteel is onder de status van beschermde soort echter geen systematisch en consistent beheer in functie van landbouwschade of natuurbeheer mogelijk. Bijlage I soorten van de Vogelrichtlijn bejagen is niet mogelijk. Enkel soorten van de bijlage II mogen onder nationale wetgeving bejaagd worden, voor zover dit hun staat van instandhouding niet in het gedrang brengt (Artikel 7 van de Vogelrichtlijn). De Vogelrichtlijn laat wel afwijkingen toe, onder andere in functie van bestrijding van belangrijke schade aan gewassen of aan fauna en flora. Dit zou voor de overzomerende populaties brandgans die schade veroorzaken eventueel wel kunnen aan de hand van een beheerregeling, zoals mogelijk onder het Soortenbesluit. Op die manier kan de mogelijkheid voorzien worden om de soort tijdens de rui af te vangen. De voornaamste problemen en bezorgdheden die momenteel rond brandganzen bestaan zijn gericht op het deel van de populatie dat hier broedt en dat de laatste jaren sterk toeneemt. Een gebrekkige kennis over de herkomst van residentiële populaties in Vlaanderen en over de uitwisseling van overzomerende vogels met wilde broedende of overwinterende populaties belemmert momenteel wel een duidelijke beleidskeuze.

Canadese gans

Canadese ganzen zijn niet inheems in Vlaanderen en zouden daarom, uitgaande van bovenstaande beslissingscriteria, als exoot beschouwd worden. Momenteel is de soort echter een jachtwildsoort zodat deze wijziging een verwijdering uit de soortenlijst van het jachtdecreet zou inhouden. Probleem hierbij is dat voor exoten in Vlaanderen geen lijst bestaat waaraan Canadese gans kan worden toegevoegd. Het Soortenbesluit voorziet enkel een omschrijving van de term "uitheemse soort", waaraan Canadese gans voldoet. De soort komt echter, door haar huidig jachtwildstatuut, ook voor in categorieën 2 (soorten met basisbescherming) en 4 (jachtwildsoorten) van de bijlage bij ditzelfde Soortenbesluit. Het verwijderen van Canadese gans uit het huidige jachtdecreet zou daarom ook een wijziging van de bijlage van het Soortenbesluit inhouden. De beheermogelijkheden die hierboven voor grauwe gans worden opgesomd zijn momenteel ook voor Canadese gans van kracht, zij het dat het jachtseizoen voor Canadese gans vijf maanden langer is (bijzondere + reguliere jacht, 15 juli – 28 februari). Hierdoor lijken nu al voor de Canadese gans voldoende

elementen aanwezig om een consistent beheer te kunnen uitvoeren. Toch zorgt de huidige status van jachtwild voor een uitheemse soort als Canadese gans voor een aantal problemen. Zo beoogt het jachtdecreet het duurzaam gebruik van wildsoorten en hun leefgebieden. Hierdoor wordt uitroeiing van deze soort uitgesloten, een keuze die niet overeenstemt met de gangbare beleidsvisie rond een schadelijke exoot als Canadese gans. Daarenboven valt door het statuut als jachtwild de verantwoordelijkheid voor landbouwschade ten laste van de jachtrechthouder, terwijl een aanzienlijk deel van het beheer niet door de jachtsector mee wordt gestuurd. Om dit te voorkomen, en om tot een meer consequent beleid in functie van uitheemse soorten te komen, lijkt het aan te bevelen Canadese gans niet langer als jachtwild te beschouwen. Onder de status van exoot kan de jachtsector nog steeds afschot uitvoeren en kan de soort nog steeds afgevangen worden in functie van natuurbeheer, maar vervalt de responsabilisering voor de schade. Ook het natraject van bestreden ganzen (transport, consumptie) kan hiermee vergemakkelijken. Het valt wel af te wachten of hiermee het totale verwezenlijkt afschot niet zou dalen. Ten behoeve van het natuurbehoud zou duidelijker de finaliteit van uitroeiing kunnen gehanteerd worden.

Nijlgans

Door haar statuut als exoot zijn alle beheermogelijkheden van toepassing op nijlgans. Toch blijken deze in de praktijk niet afdoende om de steeds toenemende populatie onder controle te krijgen. De oplossing hiervoor situeert zich echter niet in een statuutwijziging van de soort, maar wel in de implementatie van de bestaande mogelijkheden, verder onderzoek naar beheermogelijkheden en de toepassing daarvan, en een verdere sensibilisatie van en informatie aan de doelgroepen met het oog op preventie en de toepassing van mogelijke beheermaatregelen. De mogelijkheid om exoten het hele jaar rond te bejagen en te bestrijden kan verstoring veroorzaken in kwetsbare perioden van het jaar (bv. in het broedseizoen) of in kwetsbare gebieden.